

Rapportserie

07/2016

**Internasjonal studentutveksling -
hvordan og hvorfor?**

**Fra en spørreundersøkelse blant
studieprogramansvarlige**

Utgiver: Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU)
november 2016

Ansvarlig redaktør: Ragnhild Tungesvik

Utarbeidet av: Arne Haugen

ISSN 1893-1065

ISBN 978-82-93017-59-2

Rapporten kan lastes ned fra www.siu.no

Forord

Studentutveksling bidrar på flere måter til å styrke kvalitet og relevans i norsk høyere utdanning. Etter jevn vekst fra om lag tusenårsskiftet til 2010, har utvekslingen de siste fem årene flatet ut og gått prosentvis svakt tilbake når vi tar hensyn til veksten i tallet på studenter i samme periode. Som svar på utviklingen satte SIU i 2015 i gang et eget prosjekt for å styrke studentutvekslingen fra Norge. Målet er at de norske institusjonene skal sende flere av side studenter på gode utvekslingsopphold som styrker kvaliteten i utdanningen.

Både internasjonalt og i Norge er det gjort flere undersøkelser av studentenes motivasjon for utveksling og hvilke hindre og barrierer som står mellom studenten og et eventuelt utvekslingsopphold. Mindre kjent er det hvordan det arbeides med utveksling i studieprogrammene, og SIU mener det er nødvendig å rette et sterkere søkelys mot dette nivået. Som et ledd i arbeidet for styrket utveksling har SIU gjennomført en spørreundersøkelse blant et utvalg studieprogramansvarlige i norsk høyere utdanning. Hvilken verdi ser de i utveksling innenfor rammen av sitt studieprogram, hvordan og i hvilken grad fremmer de og legger til rette for utveksling, og hvilke hindre erfarer de i arbeidet? Svarene på undersøkelsen speiler de store variasjonene vi kjenner fra statistikk om utveksling mellom fagområder og typer av utdanninger og institusjoner. Men svarene tyder også på at lokale holdninger og kulturer har stor innvirkning.

SIUs arbeid for økt utveksling skjer i samarbeid med institusjonene selv. En bedre forståelse av hvordan studieprogrammer forholder seg til, fremmer eller eventuelt hemmer utveksling er en viktig forutsetning for bedre rådgivning til universiteter og høyskoler.

Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) er et kompetansesenter som skal bidra til å styrke kvaliteten i norsk utdanning. SIU skal bidra til å utvide og styrke kunnskapsgrunnlaget gjennom utredning, analyse og rådgivning. Formålet med dette er å gi myndigheter og utdanningssektoren bedre forutsetninger for utforming av politikk, tiltak og strategier.

Som nasjonalt programkontor skal SIU samordne tiltak på nasjonalt nivå i samsvar med offisielle retningslinjer for politikken på feltet, og fremme internasjonalisering, interkulturell dialog og internasjonal mobilitet på alle utdanningsnivå. SIU er organisert som et forvaltningsorgan under Kunnskapsdepartementet.

Innhold

HOVEDFUNN	5
HVORDAN STYRKE UTVEKSLINGEN VIDERE?	6
STUDIEPROGRAMMET – ET NØKKELNIVÅ FOR ØKT UTVEKSLING	7
UNDERSØKELSEN, UTVALG OG RESPONDENTER	9
ANALYSE OG VURDERINGER	11
HVOR MANGE REISER UT – OG ER DET MANGE NOK?	11
SPRIKENDE SYN PÅ VERDI AV MOBILITET	13
<i>Hva er «læringsutbytte» ved utveksling?</i>	15
<i>Ulike kulturer for internasjonalisering</i>	16
<i>Profesjonsutdanningenes nasjonale horisont</i>	16
<i>Faglig merverdi og internasjonal kompetanse</i>	17
OPPFORDRING OG TILRETTELEGGING FOR UTVEKSLING	18
<i>Aktiv oppfordring – høyere mobilitet</i>	18
<i>Gode relasjoner øker verdien av utveksling</i>	19
<i>Hvordan tilrettelegger studieprogrammene for utveksling?</i>	22
<i>Å skape en kultur for utveksling</i>	23
<i>Hva hindrer utveksling?</i>	24
REFERANSER	27
VEDLEGG - SPØRRESKJEMA	28

Hovedfunn

Denne undersøkelsen er en del av et arbeid med å styrke studentutvekslingen fra Norge. SIU har ønsket å rette et sterkere søkelys mot studieprogramnivået, og har gjennomført en spørreundersøkelse blant et utvalg studieprogramansvarlige i høyere utdanning.

Undersøkelsen tyder på at det er store forskjeller mellom studieprogrammene i hvordan de faglig ansvarlige vurderer verdien av utveksling innenfor rammen av programmet. Svarene indikerer at et stort antall studieprogramansvarlige i norsk høyere utdanning i liten grad oppfatter utveksling som et viktig mål for deres studieprogram. Dels finner vi forskjeller mellom ulike studietyper og fagområder. Generelt er det flere som er usikre på verdien av utveksling innenfor kortere profesjonsutdanninger. Men det er også forskjeller mellom studieprogrammer av samme type, der de ansvarlige for programmene har temmelig ulike syn på verdien av utvekslingsopphold.

Svarene i undersøkelsen viser en klar sammenheng mellom vurderingen av utvekslingens verdi og hvordan de oppfordrer til og legger til rette for utveksling. De som er mest positive til verdien av utveksling, gjør mer for å legge til rette for utveksling. Studieprogrammer der den ansvarlige har et mer positivt syn på utveksling, har også gjennomgående høyere utveksling. Undersøkelsen gir likevel et inntrykk av at det også blant de som er mer positive til utveksling, er store forskjeller i synet på hva og hvilke kompetanser utveksling bidrar til. Bidrar utvekslingen til den faglige utviklingen, eller handler det primært om en annen og mer generisk kompetanse?

Tidligere undersøkelser av studentenes oppfatninger, erfaringer og valg med tanke på utveksling, har konkludert at oppfordringer til og forventninger om utveksling har stor betydning for mobiliteten. Undersøkelsen støtter opp om dette. De som i størst grad oppgir å oppfordre til utveksling, har gjennomgående mer mobilitet.

I spørsmålet om hvordan studieprogrammene tilrettelegger for utveksling, kan de fleste trolig vise til at det gis anledning for studenter som ønsker å reise ut. Det er imidlertid stor forskjell på å ha muligheter for interesserte studenter, og mer aktivt å skape en kultur for utveksling innenfor studieprogrammet. Mange av dem som svarte på undersøkelsen hører hjemme i den første kategorien. Det hyppigst valgte svaret på undersøkelsens spørsmål om hva som utgjør de viktigste hindrene for mobilitet, var «manglende etterspørsel blant studentene». De av respondentene som ga uttrykk for i størst grad å oppfordre til utveksling og for en mer aktiv tilrettelegging for utveksling, pekte i langt mindre grad på manglende motivasjon hos studentene.

Ulike utdanningstyper opplever også forskjellige barrierer for utveksling. Særlig profesjonsutdanningene peker seg ut; her er det mange som viser til rammeplaner og spesifikke krav til innholdet i utdanningen som vesentlige hindre. Samtidig ser vi både i mobilitetsstatistikk og i svarene på denne undersøkelsen at utveksling er mulig også innenfor slike rammer. En mer målrettet og aktiv tilrettelegging er nødvendig for å øke utvekslingen. God kontakt mellom fagmiljøer ved sender- og mottakerinstitusjon ser ut til å være en viktig suksessfaktor med tanke på både omfang og innhold i utvekslingen. Miljøer som fremstår lite aktive med tanke på utveksling, later til å ha liten innflytelse på utvekslingen; her reiser studentene i liten grad til institusjoner de får anbefalt gjennom studieprogrammene. I fagmiljøer med en mer aktiv tilnærming har de i større grad kontroll med studentenes reisemønstre og dermed læringsutbytte.

Hvordan styrke utvekslingen videre?

Undersøkelsen tyder på at følgende punkter vil være viktige i det videre arbeidet med studentutveksling i norsk høyere utdanning:

- Bevisstheten om verdien av utveksling må styrkes. Dette gjelder ikke bare for områder og studieprogrammer med lav utveksling; det er et generelt behov for mer eksplisitte beskrivelser av hvordan utveksling kan bidra til læringsutbyttet fra studieprogrammene.
- For noen fagområder, og fremfor alt innenfor mange kortere profesjonsutdanninger, er det en hovedutfordring å skape mer internasjonalt orienterte fagmiljøer som sådan. Fagmiljøer som deltar aktivt internasjonalt er langt på vei en forutsetning for en internasjonal orientering i studietilbudene. I NOKUTs forslag til ny tilsynsforskrift¹ høsten 2016 gis det krav om at fagmiljøet tilknyttet gradsstudier skal delta aktivt i nasjonale og internasjonale samarbeid og nettverk. Etterlevelse av et slikt krav vil legge grunnen for en bedre og mer omfattende internasjonalisering i deler av norsk høyere utdanning.
- Det er viktig fremover å øke kunnskapen i sektoren om hvilke tiltak og grep som kan gjøres på studieprogramnivået for å få til en god studentutveksling. Et effektivt apparat for utveksling fordrer tett samarbeid mellom administrasjon og faglig ansatte. Utveksling handler om studentenes motivasjon og interesser, men påvirkes i større grad av organisatoriske og andre grep i studieprogrammet. Når sektoren fremover skal arbeide for å utvikle og styrke en kultur for kvalitet i studiene, må internasjonalisering og utveksling inngå som en iboende del av denne kulturen. Rapporten tyder på at det å arbeide aktivt for å skape en kultur for internasjonalisering og utveksling i studieprogrammet, er effektivt. Gjennom gode og faglig kvalitetssikrede samarbeidsavtaler kan institusjonene presentere studentene for godt begrunnede utvekslingstilbud som et ledd i studieprogrammet. En internasjonal kultur der det forventes fra hjemmeinstitusjonene at studentene bruker de gode utvekslingsmulighetene de tilbys, skaper interesse hos studentene.
- Utfordringene knyttet til internasjonalisering og utveksling handler også om ledelse. Ved mange studieprogrammer er internasjonalisering og utveksling en viktig del av kvalitetsarbeidet, mens det for andre har en mer perifer plass. Det må være et ansvar for ledelsen på ulike nivåer å sørge for at internasjonalisering og utveksling i all utdanning tas inn som et naturlig element i arbeidet med å styrke kvaliteten på studietilbudet.

¹ NOKUT 2016.

Studieprogrammet – et nøkkelnivå for økt utveksling

Mobilitetsstatistikk viser at det er store forskjeller i omfanget av mobilitet i ulike deler av norsk høyere utdanning. Forskjellene kan knyttes til en rekke forhold. Delvis følger skillene forskjeller mellom ulike typer institusjoner, et skille som er i stadig endring som følge av de siste års strukturendringer. Mobiliteten er gjennomgående høyere ved universitetene enn ved statlige høyskoler, og høyere ved de eldste universitetene enn ved de institusjoner som senere har fått universitetsstatus.²

Forskjellen i mobilitetsnivå mellom institusjoner reflekterer i stor grad forskjeller mellom ulike utdanningstyper og fagområder. De aller fleste kortere profesjonsutdanninger som høyskolene tradisjonelt har tilbudt, har hatt lite internasjonal mobilitet. Også enkelte av de kortere profesjonsutdanningene, som sykepleiestudier, har imidlertid også hatt betydelig studentmobilitet, ikke minst til utviklingsland. Flere faktorer bidrar til å forklare disse forskjellene: faglige tradisjoner og fagmiljøenes internasjonale tilknytninger og nettverk, begrensninger i form av nasjonale rammeplaner og spesifikke krav til kvalifikasjoner, demografiske forhold i studentgruppene og hvorvidt det siktes mot et norsk eller internasjonalt arbeidsmarked.

Omfanget av mobilitet varierer imidlertid ikke bare med institusjons- og utdanningstype. Det er store forskjeller i mobilitetsomfanget også på tvers av institusjonelle skiller og ulike fagområder og utdanningstyper, og i tilfeller der både faglige tradisjoner og studentpopulasjonen må antas å være de samme. Vi finner eksempler på statlige høyskoler med vesentlig høyere studentmobilitet enn andre høyskoler med tilnærmet samme studietilbud, som Høgskulen i Volda. Ved ulike institusjoner ser vi eksempler på relativt høy mobilitet innenfor studietilbud som generelt kjennetegnes av svært begrenset utveksling, som lærerutdanning og andre profesjonsutdanninger på lavere grad. Den store forskjellen i mobilitetsnivå innenfor naturvitenskapelige fag mellom Universitetet i Oslo og Universitetet i Bergen, er også iøynefallende. Av studenter som fullførte en grad innen disse fagområdene i 2015 hadde 27 prosent av UiB-kandidatene vært på utveksling, mens tilsvarende tall for UiO var bare 12 prosent.

Både nasjonalt og internasjonalt har det blitt gjort en rekke studier for å identifisere hva som får studentene til å reise eller ikke å reise på utveksling.³ Hva er drivkreftene og hvilke barrierer opplever studentene? I en rapport fra 2013 konkluderte SIU og samarbeidspartnere i Finland og Sverige at det er vanskelig å finne klare, systematiske forskjeller mellom studenter som reiser på utveksling og studenter som ikke gjør det.⁴ Rapporten antyder at forskjellen mellom en mobil og en ikke-mobil student kan handle mer om hva studentene møter i studiesituasjonen enn om studentens egne mål eller opplevde barrierer. Forskjellene i mobilitetsmønstre støtter opp om dette. En ny, internasjonal studie⁵ av studentenes motivasjon og barrierer for utveksling har et liknende perspektiv. Studien tok for seg et utvalg land med henholdsvis høy og lav deltakelse i Erasmus+⁶, og slo fast at det er lite i studentenes uttrykk for motivasjon, og barrierer som kan forklare ulikheten i deltakelsen. Rapporten

² SIU-rapport 02/2016.

³ King, R., A. Findlay, and J. Ahrens (2010).

⁴ Centre for International Mobility (CIMO), Swedish Council for Higher Education and The Norwegian Centre for International Cooperation in Education (SIU) 2013.

⁵ Beerkens, Maarja, Manuel Souto-Otero, Hans de Wit and Jeroen Huisman (2016).

⁶ Erasmus+ er EUs program for utdanning, opplæring, ungdom og idrett for perioden 2014-2020.

konkluderer at man i stedet må rette oppmerksomheten mot ulikheter i institusjonell og nasjonal praksis og politikk.

Siden Kvalitetsreformen har det vært stilt krav til alle høyere utdanningsinstitusjoner om at de kan tilby studenter som ønsker det, et studieopphold i utlandet som en del av et gradsstudium. Dette er siden implementert i norsk høyere utdanning. Stortingsmelding 14 (2008-2009) om internasjonalisering av utdanning slo fast at studentutveksling og delstudier i utlandet fortsatt var et viktig mål, og at den samlede mobiliteten fra Norge skulle økes. I årene etter stortingsmeldingen økte utvekslingen frem mot omkring 2012, siden da har tallet på utvekslingsstudenter flatet ut, og de siste par årene gått svakt tilbake målt som andel av hele studentpopulasjonen. I dag kan ambisjonene om å styrke utvekslingens plass i norsk høyere utdanning ikke nøye seg med å gi et tilbud til studenter som selv aktivt etterspør et utvekslingsopphold. De høyere utdanningsinstitusjonene må skape studietilbud og –miljøer der gode utenlandsopphold ved relevante institusjoner og fagmiljøer i utlandet fremstår som et naturlig valg for mange studenter. Når det skapes forventninger fra institusjon og fagmiljø at mange studenter vil søke utvekslingsopphold, er det mulig å inkludere også studenter som ikke selv nødvendigvis hadde et uttrykkelig ønske om utveksling ved inngangen til studiene.

Gjennomgang av institusjonenes strategier og planer viser at utveksling holdes frem som et eksplisitt mål. Noen av de største institusjonene, som NTNU og Universitetet i Bergen, har satt mål om at 40 prosent av studentene skal på utveksling. Dette er ambisiøse mål som krever bred oppslutning ved institusjonene. Men i hvilken utstrekning støtter fagmiljøene slike mål og det synet på utveksling som ligger til grunn for målene?

NIFU publiserte i 2016 en rapport basert på en bred spørreundersøkelse der vitenskapelig ansatte svarte blant annet på spørsmål om holdninger til internasjonalisering og utveksling.⁷ Rapporten konkluderer:

- Vitenskapelig ansatte har et positivt syn på studentmobilitet. Et klart flertall mener at fagmiljøet de tilhører har utvekslingsavtaler med utenlandske fagmiljø av høy akademisk standard, og at studenter som reiser ut har stort faglig utbytte av utenlandsoppholdet.
- De ansatte oppfatter studentutveksling som gunstig sett i et kvalitetsperspektiv, men at de også ser noen praktiske utfordringer
- De som arbeider innenfor humanistiske fag og sykepleie er svært positive til studentmobilitet, mens ansatte innenfor ingeniørutdanning er mer skeptiske
- Det enkeltforholdet som har størst betydning for de fagansattes vurdering av studentmobilitet, er kvaliteten på miljøene det utveksles studenter med. Dette illustrerer at det er viktig å finne frem til gode samarbeidspartnere for at studentutveksling skal bli vellykket i et kvalitetsmessig perspektiv.

SIU mener de store forskjellene i omfanget av studentutveksling blant annet skyldes forskjeller i måten ulike institusjoner organiserer, underviser, og presenterer sine studieprogrammer på. Ved å rette en spørreundersøkelse mot de faglig ansvarlige ved et utvalg studieprogrammer ved norske høyere utdanningsinstitusjoner, har SIU ønsket å øke kunnskapen om disse spørsmålene.

⁷ NIFU-rapport 2016:2.

Undersøkelsen, utvalg og respondenter

Hvem er studieprogramlederne? En undersøkelse fra NIFU i 2016⁸ viste at rollen som leder av studieprogram er uensartet og lite standardisert. Organiseringen varierer mellom og innad ved institusjoner, men hovedtyngden av studieprogramledere er vitenskapelig ansatte i fast stilling. Variasjoner til tross viser NIFUs undersøkelse at kvalitetssikring av studieprogrammet er en av de mest sentrale arbeidsoppgavene for de studieprogramansvarlige. Rollen som studieprogramleder er dermed viktig i arbeidet med utveksling gjennom studieprogrammene.

Til undersøkelsen valgte vi ut studieprogrammer på bachelor- og mastergradsnivå ut fra institusjonenes studiekataloger. Alle universitetene og fem høyskoler var representert. Legger vi til grunn institusjonstilhørighet før sammenslåingene i 2016, var ni høyskoler blant mottakerne av spørreundersøkelsen. Det var valgt ut studieprogrammer fra alle faggrupper. Identiteten og kontaktinformasjon til de studieprogramansvarlige er oppgitt av institusjonene etter forespørsel eller funnet på nettsidene deres.

Et elektronisk spørreskjema ble i februar 2016 sendt programansvarlige ved 181 studieprogrammer ved 14 institusjoner. Spørreundersøkelsen omfattet i alt 32 spørsmål - både åpne og spørsmål med forhåndsdefinerte svaralternativer – samt felt for tekstlige kommentarer.

Undersøkelsen rommet spørsmål om følgende områder:

- **Syn på mobilitet:** Hvordan vurderer de programansvarlige relevansen og verdien av utveksling innenfor sitt eget studieprogram? I hvilken grad kan det øke eller svekke læringsutbyttet i utdanningen? Hva er omfanget av mobilitet i programmet i dag, og hvordan vurderer de programansvarlige dette omfanget?
- **Oppfordring til utveksling:** I hvilken grad og eventuelt på hvilken måte oppfordres det til utveksling innenfor rammen av studieprogrammet?
- **Selve mobiliteten:** Reiser de mobile studentene til institusjoner som er anbefalt gjennom studieprogrammet, til institusjoner der det aktuelle fagmiljøet har samarbeid?
- **Hindre for utveksling:** Hva er de viktigste hindre for utveksling fra Norge?
- **Suksesskriterier:** Hva skal til for å få høy utvekslingen innen studieprogrammet?
- **Institusjonelle faktorer:** Hvilken rolle spiller de ulike ledelsesnivåene ved institusjonen for samarbeidet?

⁸ NIFU-arbeidsnotat 2016:10.

SIU mottok 112 svar på undersøkelsen. Enkelte svar gjaldt for mer enn ett studieprogram, så antall studieprogram svarene omfatter, er noe høyere enn 112. Svarene kom fra ni universiteter og fem høyskoler (åtte høyskoler om vi legger til grunn hvilken institusjon som tilbød studieprogrammet i 2015). Respondenten var fordelt på følgende måte:

Faggruppe	Antall
Naturvitenskap og teknologi	37
Helse- og sosialfag	23
Samfunnsfag, jus	19
Lærerutdanning, pedagogikk	11
Økonomisk-administrative fag	11
Humanistiske og estetiske fag	7
Andre	4

Studienivå	Antall
Bachelor, 3-årig	67
Bachelor, 4-årig	4
Master, 2-årig	24
Master, 5-årig, integrert	10
Profesjonsstudium, minst 5-år	5
Høyere nivå, annet	2

Oversikten viser at naturvitenskap og teknologi er overrepresentert, mens det er få respondenter fra humanistiske og estetiske fag. I den grad svarene på undersøkelsen brukes til å argumentere for forskjeller mellom ulike fagområder, vil humanistiske og estetiske fag i begrenset grad trekkes inn. Et hovedmoment i undersøkelsen er imidlertid å få frem ulikheter ved forskjellige studieprogram innen samme fagområde, så den faglige fordelingen av respondentene har begrenset betydning.

Kvalitative data fra undersøkelsen er gjengitt på en måte som varetar respondentenes anonymitet.

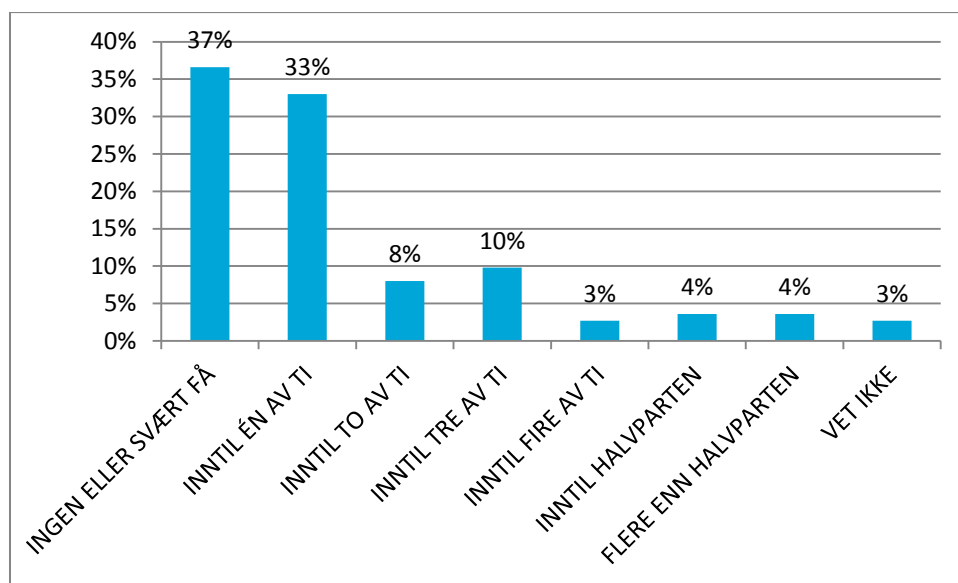
Analyse og vurderinger

Presentasjonen av resultatene fra spørreundersøkelsen er delt i to. Den første delen tar for seg de studieprogramansvarliges syn på mobilitet og utveksling. Hvordan vurderer de verdien av studentutveksling, hvor relevant er det for akkurat deres studieprogram, og hva innebærer det for studentenes læringsutbytte fra studiene? I den andre delen er formålet å avdekke hvordan studieprogrammene arbeider med utveksling. Hvordan og i hvilken grad oppfordrer og tilrettelegger de for studentutveksling, og hva mener de selv er de viktigste hindrene for en mer omfattende utveksling?

Hvor mange reiser ut – og er det mange nok?

Respondentene ble bedt om å oppgi hvor mange av studentene deres som er på utveksling i løpet av studieprogrammet. Formålet med spørsmålet var ikke å kartlegge omfanget av utveksling – det kjenner vi fra mobilitetsstatistikk – men å skaffe et grunnlag for respondentenes vurdering av utveksling. Respondentene ble bedt om å svare på spørsmålet ut fra sin kjennskap til studieprogrammene. Svarene tyder på at respondentene gjennomgående undervurderer mobilitetsomfanget noe. 70 prosent svarte enten at «ingen eller svært få reiser ut», eller at «inntil en av ti reiser ut». Mange respondenter oppga en lavere mobilitet enn det vi ut fra statistikk vet er tilfellet på studieprogrammene. Tendensen til underrapportering kan være et uttrykk for at de faglige ansatte står litt fjernt fra studentutvekslingen.

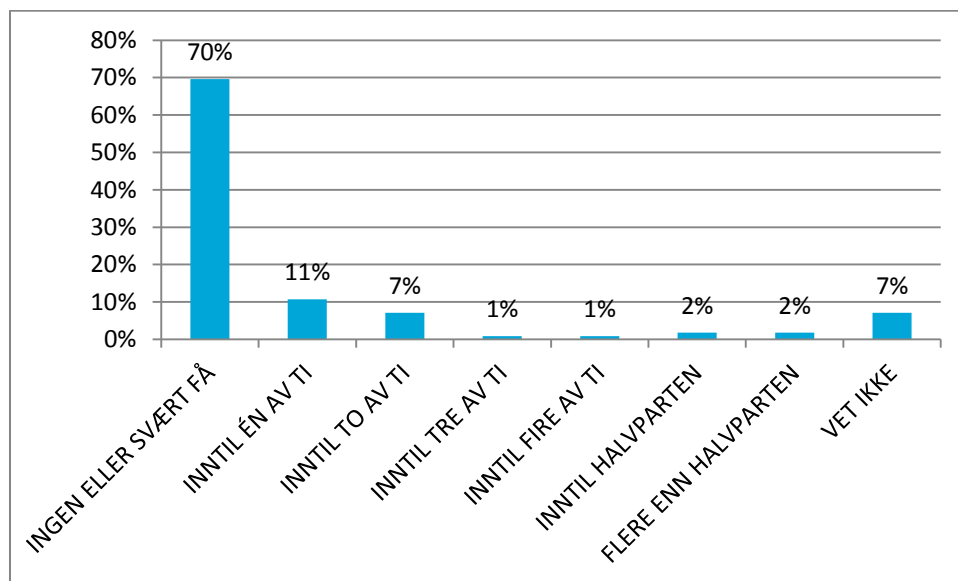
Figur 1: Hvor stor andel av studentene reiser på utvekslingsopphold (minst 3 mnd.) i løpet av studieprogrammet?

Norge har mobilitetsstatistikk av god kvalitet når det gjelder utveksling av mer enn tre måneders varighet. Omfanget av kortere utveksling er derimot mindre kjent, her finnes ingen tilsvarende god statistikk. For å danne et bilde av omfanget av mer kortvarig mobilitet ble respondentene også spurt om hvor mange av studentene som er ute på utenlandsopphold av kortere varighet enn tre måneder. 70 prosent av respondentene svarer at «ingen eller svært få» av studentene har et slikt opphold i løpet av studiene. SIU er kjent med at det innenfor enkelte utdanninger, særlig rammeplanstyrte

profesjonsutdanninger, gis uttrykk for at det er vanskelig å organisere semesterlange utvekslingsopphold. Blant respondentene som har oppgitt at flere enn én av ti studenter er på kortvarig utenlandsopphold, finner vi i all hovedsak ulike profesjonsutdanninger på både lavere (lærerutdanning, sosialt arbeid, ingeniørfag) og høyere nivå (medisin). Også blant profesjonsutdanningene er det imidlertid et flertall som oppgir å ha liten eller ingen kortvarig mobilitet blant sine studenter. Det er derfor lite som tyder på at et lavt omfang av semestermobilitet blir oppveid av mer kortvarige utenlandsopphold annet enn ved enkelte studietilbud.

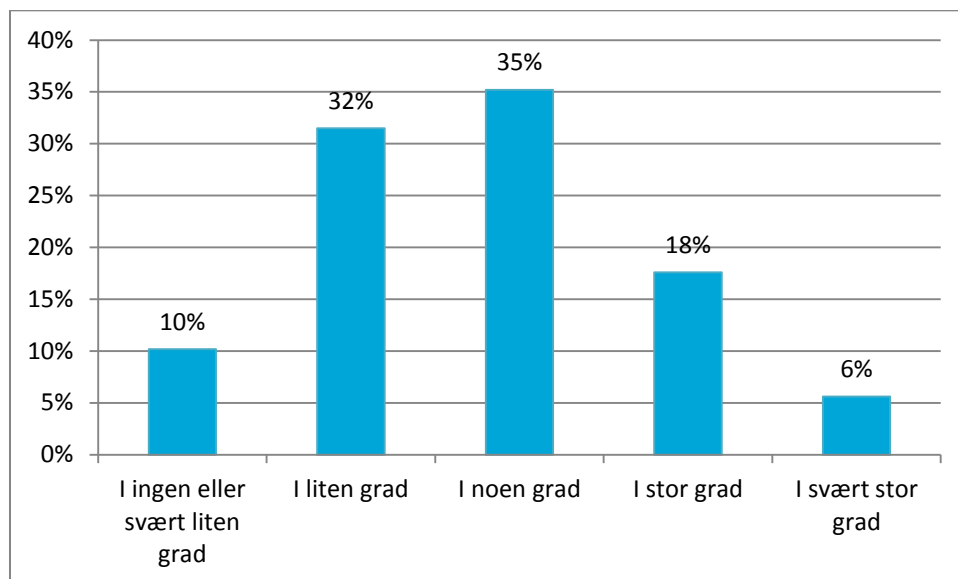
Figur 2: Hvor stor andel av studentene har utenlandsopphold av kortere varighet enn 3 mnd. i løpet av studieprogrammet?

Respondentene ble bedt om å oppgi hvorvidt de var tilfreds med det omfanget av mobilitet (semestermobilitet) de selv hadde oppgitt. Flertallet av respondentene (59 prosent) svarte at de i noen grad, stor grad eller svært stor grad var tilfreds med antallet studenter som reiste på utveksling, mens de resterende svarte at de i liten grad (32 prosent) eller ikke i det hele tatt (10 prosent) var tilfreds med omfanget. Svarene viser at det er store forskjeller i synet på hvilken plass utveksling bør ha i utdanningen. Det kan også være spenningsfylte forhold mellom lederne for studieprogrammer og institusjonenes ledelse og de politiske forventninger til sektoren, og at noen mener ledelsen følger dette opp i for stor grad. For eksempel svarer en av respondentene på spørsmål om hvorvidt de er tilfreds med utvekslingen følgende:

For vår del er vi ganske fornøyd. Vi er jo imidlertid satt under sterkt press for at flere skal på lange utvekslingsopphold.

Figur 3: Er dere tilfreds med antall studenter som reiser på utvekslingsopphold gjennom deres studieprogram?

Blant dem som oppgir «i stor grad» eller «i svært stor grad» å være tilfreds med omfanget av semestermobiliteten, finner vi respondenter som oppgir å ha høyere utveksling enn gjennomsnittet. Vi finner imidlertid også respondenter som oppgir å ha liten eller ingen mobilitet, og som oppgir å være tilfreds med dette. Av respondentene som oppgir å ha «svært liten eller ingen» utmobilitet gjennom studieprogrammet (39 respondenter), oppgir en tredel at de i «noen grad», «stor grad» eller til og med i «svært stor grad» er tilfreds med omfanget av mobilitet. Tallet indikerer at et betydelig antall studieprogramansvarlige i norsk høyere utdanning i liten grad oppfatter utveksling som et viktig mål for deres studieprogram.

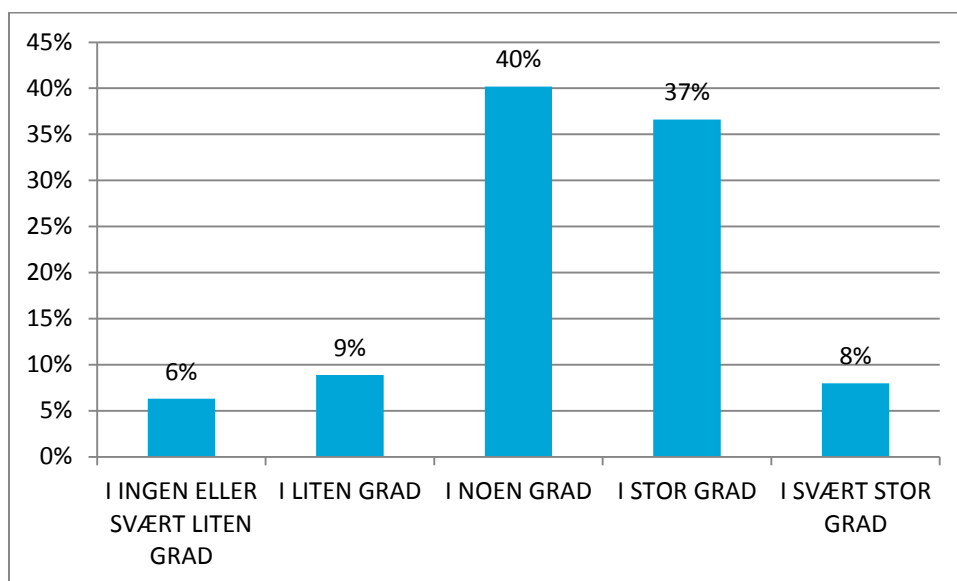
Blant respondenter som oppgir at inntil en av ti studenter reiser ut, har flertallet en positiv vurdering av omfanget (i noen grad, i stor grad eller svært stor grad tilfreds). Et mindretall på 40 prosent mener omfanget er for lavt (i liten eller ingen grad tilfreds med omfanget). Samlet sett tyder svarene på at det er store variasjoner i holdningen til utveksling.

Sprikende syn på verdi av mobilitet

Et viktig mål med undersøkelsen var å øke kunnskapen om hvordan de studieprogramansvarlige vurderer utveksling i forhold til studieprogrammet de er leder for. I nasjonal kunnskapspolitikk legges det til grunn at utveksling er viktig for å styrke kvalitet og relevans i utdanningen. Institusjonenes strategier på ulike nivå speiler i stor grad denne forutsetningen. Skal institusjonenes visjoner og strategier realiseres, er det viktig at de samme holdningene og intensjonene gjør seg gjeldene også på studieprogramnivå, der studentene er.

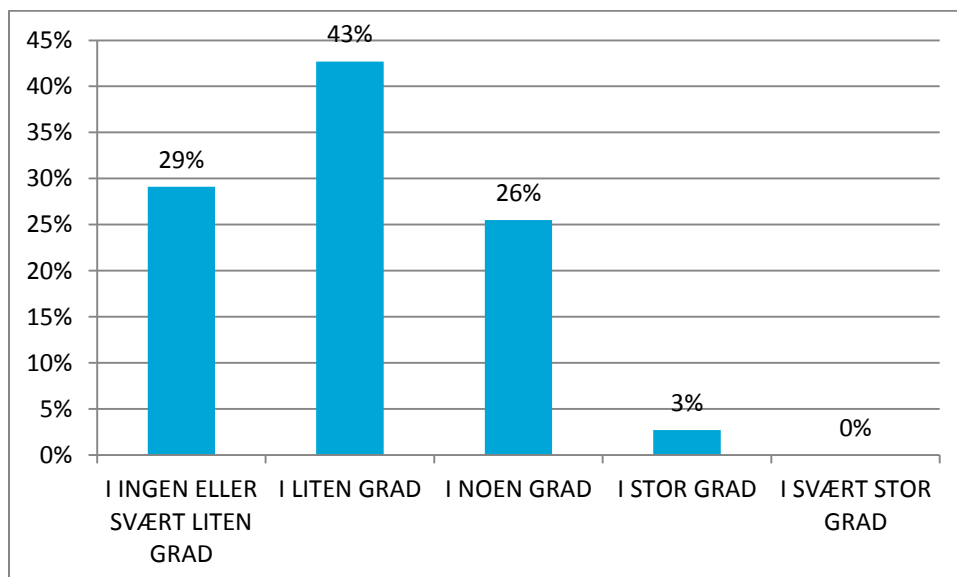
NIFU-rapport 02/2016 konkluderte at vitenskapelig ansatte flest har et positivt syn på studentutveksling. Vi spurte de studieprogramansvarlige hvorvidt delstudier i utlandet kan styrke studentenes læringsutbytte fra studieprogrammet. Svarene i vår undersøkelse synes å bekrefte påstanden i NIFU-rapporten. 85 prosent av respondentene svarte at utvekslingsopphold i noen grad, stor grad eller svært stor grad kan styrke læringsutbyttet for studentene. 15 prosent av respondentene svarte negativt på spørsmålet.

Figur 4: Kan delstudier i utlandet styrke studentenes læringsutbytte fra studieprogrammet?

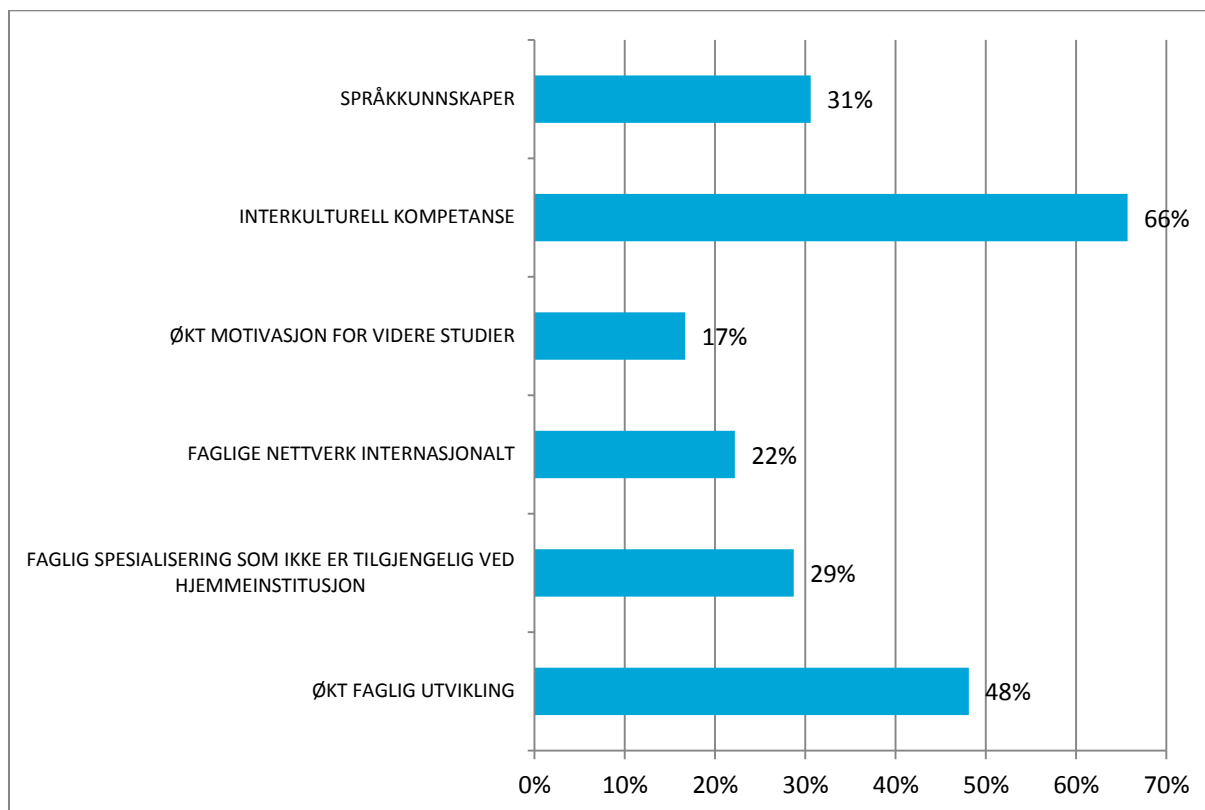

Omvendt ble respondentene spurt om utveksling kan svekke studentenes læringsutbytte. 26 prosent av respondentene svarte her «i noen grad», mens en liten minoritet på 3 prosent svarte «i stor grad». Blant dem som har valgt disse to svarene, finner vi de fleste typer utdanning og fagområder. Studieprogrammer med lav mobilitet dominerer blant disse svarene, men vi finner også eksempler på høy mobilitet.

Figur 5: Kan delstudier i utlandet svekke studentenes læringsutbytte?

Figur 6: Hva er studentenes viktigste utbytte av utvekslingsopphold gjennom dette studieprogrammet?

Respondentene ble også bedt om å oppgi de viktigste formene for utbytte studentene har av sine utvekslingsopphold. Det mest valgte svaralternativet var «interkulturell kompetanse», etterfulgt av «økt faglig utvikling». I den grad man kan slå fast at de faglige ansatte med ansvar for studieprogrammene gjennomgående er positive til utveksling, er det ingen enhetlig oppfatning om hvilke positive effekter studentutveksling har. Og selv om mange overordnet sett har en positiv holdning til studentutveksling, later det også til at mange er mer usikre når det gjelder hvordan utveksling kan bidra positivt i forbindelse med deres konkrete studieprogram.

Hva er «læringsutbytte» ved utveksling?

Respondenter som oppgav at utveksling i liten grad kan styrke læringsutbyttet, var langt mer tilbøyelige til å svare at utveksling kan svekke læringsutbyttet. Blant respondentene som i dette spørsmålet var minst positive til verdien av utveksling, er det en overvekt av studieprogrammer som oppgir å ha lite eller ingen mobilitet, og de har også mindre av den kortvarige mobiliteten. Det er en overvekt av kortere profesjonsutdanninger, selv om vi også finner andre utdanningstyper blant disse respondentene. Det er grunn til å anta at det er en sammenheng mellom holdningen til mobilitet i fagmiljø/studieprogrammets ledelse og omfanget av utveksling. Imidlertid finner vi også eksempler på studieprogrammer med minimal mobilitet hvor respondentene oppgir svært positivt syn på utvekslingens betydning for læringsutbyttet, eksempelvis innenfor lærerutdanningen. Senere ser vi hvordan slike respondenter fremhever bestemte hindre og barrierer for utveksling, som rammeplaner og ufravikelige krav til innholdet i utdanningen. Enkelte har liten eller ingen utveksling uten at de oppfatter dette som et problem, mens andre gir uttrykk for et ønske om å øke utvekslingen.

Respondenter med studieprogrammer med høy mobilitet gir uttrykk for en mer positiv holdning til utveksling og betydningen for læringsutbyttet. Bildet er imidlertid ikke entydig, også fra høymobilitetsprogrammer svares det at utveksling i liten grad er egnet til å styrke læringsutbyttet. Men hva legger respondentene i «læringsutbytte» i denne sammenhengen?

Svaralternativene til spørsmålet om hvilket utbytte studentene i programmet har av utvekslingsopphold kan deles i to hovedområder: Ulike former for faglig utbytte på den ene siden og interkulturelle og språklige ferdigheter på den andre. Begrepet «læringsutbytte» var ikke nærmere definert for respondentene i undersøkelsen. Svarene tyder på at noen respondenter betrakter interkulturell kompetanse som en del av læringsutbyttet, mens andre betrakter det som noe atskilt. Jo mindre positive respondentene er til utvekslingens betydning for læringsutbyttet, jo mer tilbøyelige er de til å betone interkulturell kompetanse og tone ned det faglige utbyttet.

Ulike kulturer for internasjonalisering

Flere respondenter fremhever at det er en usikkerhet knyttet til utbyttet av utvekslingsopphold:

Hvis studentene kommer på utveksling i et program eller i en kultur som ikke er relevant for vårt program, kan de miste mer enn de vinner ved ikke å ta våre egne kurs.

Jeg anser det ikke i seg selv som positivt å reise på utenlands studieopphold hvis den faglige relevansen og nivået for eksempel ikke er på plass.

Vi har liten kontroll over det reelle læringsutbytte ved utvekslingsopphold, og det er heller ingen indikasjoner som sier at studenter som har vært på utveksling har bedre læringsutbytte enn de uten.

Noen kan prioritere sosialt samvær og utflukter.

Hvorfor skal vi motivere dem til det? Kan jeg gå god for at det er et fornuftig valg?

Det siste eksemplet er spesielt interessant når vi ser det i sammenheng med følgende svar fra tilnærmet samme fagområde ved samme institusjon:

Vårt fagområde er ikke sterkt nok i Norge. Økt utveksling vil gjøre det mulig å henge med på den seneste utviklingen.

Disse to helt ulike svarene støtter opp om et hovedinntrykk fra undersøkelsen: Forskjellene i syn på utveksling følger ikke nødvendigvis institusjonelle eller organisatoriske skiller. Ofte finner vi forskjeller av mer lokal karakter ved at ulike aktører hører til helt ulike kulturer når det gjelder internasjonalisering og internasjonal orientering.

Profesjonsutdanningenes nasjonale horisont

En annen type usikkerhet om verdien av utveksling preger særlig de kortere profesjonsutdanningene: Hvor relevant er utveksling i en utdanning som har et overveiende nasjonalt perspektiv og er rettet inn mot et nasjonalt arbeidsmarked, ofte knyttet til produksjon av offentlige velferdstjenester?

Studiet er rettet mot tjeneste innenfor de skandinaviske velferdssystemene. Dette gjør at utenlandsopphold har betinget relevans for arbeidssektoren. Det er ikke uten betydning, men stiller store krav til relevans.

De må godta å få noe annet når de reiser ut. Noen studenter er da bekymret for at de taper i konkurranse med medstudenter i forb. m. jobb. Vanskelig for oss å vite om arbeidsgiver setter mest pris på spisskompetanse innen utdanningen eller om de liker at studenter tør å reise ut.

Studenter som reiser på praksisopphold til utlandet, får en viktig og relevant erfaring til arbeidet som sosionomer og barnevernspedagoger. Samtidig opplever en del av dem at relevansen ikke alltid er direkte overførbart til det norske arbeidslivet.

De tradisjonelle profesjonsutdanningene ved høyskolene har vært styrt av nasjonale rammeplaner med krav til innhold og spesifikt rettet mot et norsk arbeidsmarked, ofte i offentlig sektor. Det er tydelig at utvekslingsopphold kan ha en verdi for denne typen utdanninger.

Faglig merverdi og internasjonal kompetanse

Blant dem som er mer positive til utveksling, legger noen hovedvekten på at studentene kan få et annet faglig utbytte enn ved hjemmeinstitusjonen:

De universitetene vi anbefaler har spesialister innenfor en mye større bredde av alt fra språk og metodikk til de ulike empiriske feltene. De kan ofte velge studenter fra et utvalg av høyt kvalifiserte og sterkt motiverte studenter, noe som gir et mye bedre utgangspunkt for læringsmiljø.

Ut fra rammeplanen vår er det naturlig å bruke 5. semester i bachelorgraden til utveksling. Dette er et semester der studentene kun har valgfag, ingen obligatoriske emner. Studenter som reiser ut vil da få andre fag de kan fordype seg i og innen fagfelt vi ikke kan tilby, noe som er en stor styrke når de evt. kommer hjem for å gjennomføre bachelor-prosjektet i sjette semester. Da jobber de i grupper på 2-3, og vil ha en annen kompetanse inn i en prosjektgruppe enn de som har vært her og valgt blant våre valgfag.

Flere fremhever den internasjonale erfaringen utvekslingsstudentene får, hvor den faglige merverdien kan være ett av flere elementer:

Vi anbefaler studentene til å bruke utvekslingsoppholdet til å tilegne seg kunnskap som kan gi et faglig godt supplement til det vi tilbyr i bachelorstudiet. Men det er også sånn at vi kun anbefaler studentene å ta emner på utveksling som kan benyttes som valgfrie studiepoeng i bachelorgraden. Derfor kan studentene også velge emner som ikke er direkte relatert til faget, men også til kunst, kultur og annet relevant for det landet de skal besøke. I sum blir utvekslingsoppholdet et godt bidrag til læringsutbyttet både gjennom faglig spesialisering og tverrfaglig innsikt.

Det å reise ut er en ny erfaring for studentene. Kompetansen man får gjennom dette vil nok være verdifull å ha med seg seinere i arbeidslivet, men det er en litt annen kompetanse (styrket språk-, kultur- og reisekompetanse) enn den man får ved å studere på vanlig måte hjemme i Norge og jeg tror derfor at studentene også mister noe av kompetansen de ville ha fått ved å ta studiet uten utvekslingsopphold. Man mister noe, men får noe annet. Jeg tror ikke nødvendigvis det er riktig å kalle det en "styrking" av læringsutbyttet dersom man drar ut.

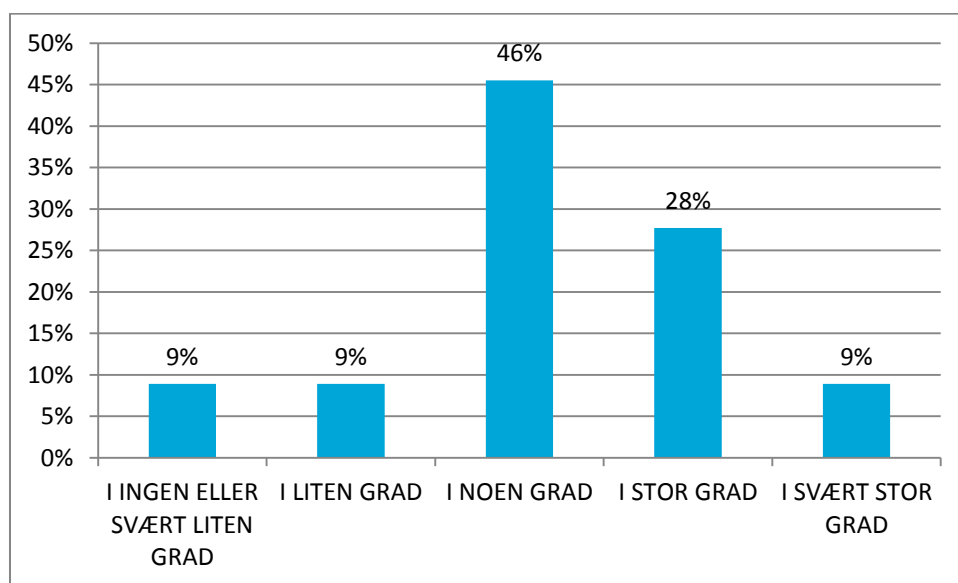
Mange respondenter fremhever at utveksling ikke automatisk utløser en merverdi. Internasjonal kompetanse kan være mer oppnåelig i visse former utveksling enn i andre:

Det vil redusere verdien av utveksling hvis vi sender hele delegasjoner av studenter som kjenner hverandre fra før til noen få læresteder. Det er derfor viktig å spre studentene på mange læresteder.

Oppfordring og tilrettelegging for utveksling

I tidligere studier har SIU konkludert at mobilitetsnivået i et studieprogram har en sammenheng med hvorvidt studentene oppmuntres til å reise på utveksling gjennom studieprogrammet. En rapport fra 2013 om studentutveksling fra Finland, Norge og Sverige pekte på at forskjellen mellom en mobil og en ikke-mobil student i noen tilfeller kan være at førstnevnte i større grad er motivert og oppmuntret til mobilitet gjennom studieprogrammet hjemme.⁹ I samme retning pekte også SIUs rapport fra mars 2016 om utveksling fra norske institusjoner.¹⁰ For å forstå mobilitetsmønstre, flaskehalser og muligheter bedre, er det viktig å spørre hvordan og i hvilket omfang norske studieprogrammer oppfordrer til utveksling.

Figur 7: I hvilken grad oppfordres studentene til å reise på utveksling gjennom deres studieprogram?

Færre enn én av fem respondenter oppgir at de i liten, svært liten eller ingen grad oppfordrer studentene til utveksling. Motsatt oppgir 28 prosent at de i stor grad oppfordrer til utveksling, mens 9 prosent valgte svaralternativet «i svært stor grad». Svarene viser at om lag to tredeler av respondentene oppgir at de i noen grad eller svakere oppfordrer til utveksling i løpet av studieprogrammene.

Aktiv oppfordring – høyere mobilitet

Svarene viser en sammenheng mellom hvor aktivt de studieprogramansvarlige oppfordrer til utveksling og hvilken rolle de mener studentutveksling bør ha i studieprogrammene sine.

⁹ Centre for International Mobility (CIMO), Swedish Council for Higher Education and The Norwegian Centre for International Cooperation in Education (SIU) 2013.

¹⁰ SIU-rapport 02/2016.

Respondentene som oppgir at de i minst grad oppfordrer til utveksling oppgir også langt lavere faktisk mobilitet enn gjennomsnittet. Disse respondentene er også mer avvisende til utvekslingens betydning for studentenes læringsutbytte, og særlig til betydningen for studentenes faglige utvikling. Videre oppgir disse respondentene at utreisende studenter sjeldnere enn gjennomsnittet reiser til institusjoner som er anbefalt gjennom studieprogrammet.

Også i dette spørsmålet synes det som om lokale variasjoner innenfor både institusjoner, fagområder og utdanningstyper kan være like viktige som institusjonelle eller faglige skiller. Vi finner både institusjoner og fagområder der andre respondenter har avgitt helt andre svar. Dette gjelder både profesjonsstudier ved høyskoler og disiplinbaserte fag ved universiteter. Ett av spørsmålene i undersøkelsen gjaldt hvordan de studieprogramansvarlige opplever at de ulike ledelsesnivåene ved institusjonene engasjerer seg i arbeidet med utveksling. Respondentene som oppgir at de i liten grad oppmuntrer studentene til utveksling, er betydelig mer negative i spørsmålet om hvorvidt ledelsen spiller en aktiv rolle. Andre respondenter fra samme institusjon har i mange tilfeller avgitt helt andre vurderinger. Det er nærliggende å konkludere at dette mer handler om ulike syn på utveksling hos forskjellige faglige ansatte.

Svarene avdekker imidlertid ikke nødvendigvis en negativ holdning til utveksling som sådan. I noen tilfeller speiler svarene snarere ulike syn på hvordan utveksling kan ordnes inn i et samlet studieløp bestående av bachelor- og mastergrad. For eksempel oppgir respondenter for matematisk-naturvitenskapelige bachelorprogrammer ved NTNU at deres studenter i liten grad oppfordres til utveksling, fordi de primært ønsker utveksling på mastergradsnivå. Fra mobilitetsstatistikken vet vi imidlertid at utvekslingen også på disse 2-årige mastergradsstudiene ved NTNU er nokså lav, så denne tilnærmingen later til å ha begrenset effekt. Ser vi på de samme fagene ved Universitetet i Bergen, har bachelormobiliteten et helt annet omfang. Ved UiB oppgir også respondentene i større grad at bachelorstudentene oppfordres til utveksling.

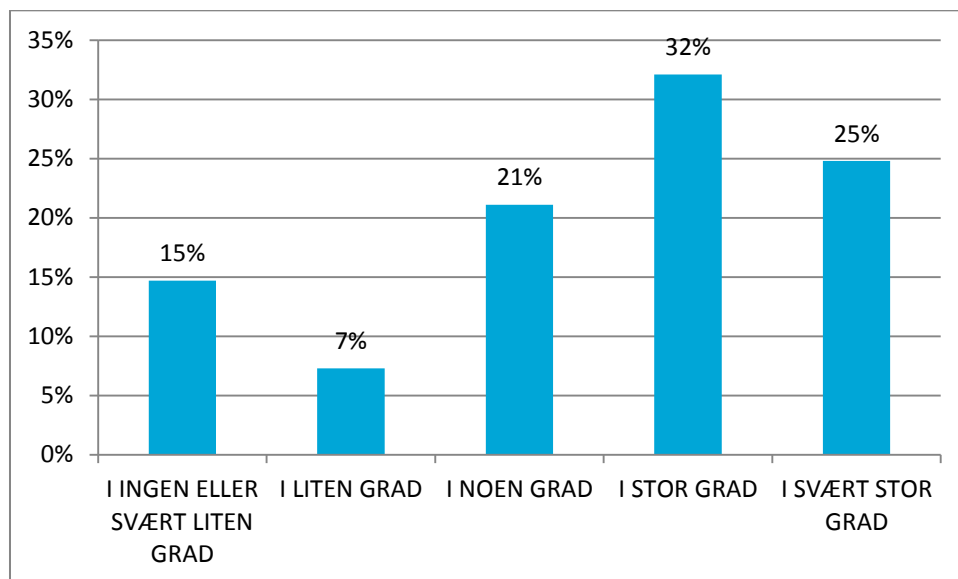
Respondentene som i størst grad oppgir å oppfordre studentene til utveksling har en mer positiv vurdering av verdien av mobilitet, de oppgir å ha en høyere mobilitet enn gjennomsnittet og er mer positive i vurderingen av hva ledelsesnivåene bidrar med. Ikke minst svarer de i langt større grad at studentene reiser til institusjoner som blir anbefalt gjennom studieprogrammet. Å legge opp til utveksling handler ikke bare om å fremme tanken om mobilitet i generell forstand, men å presentere studentene for faktiske muligheter som utgjør et interessant og relevant innslag i utdanningen.

Gode relasjoner øker verdien av utveksling

Hvor studentene reiser, har stor betydning med tanke på både innhold og omfang av mobilitet. Utveksling foregår på ulike måter. I mange tilfeller er det studentene selv som identifiserer ønsket institusjon og studietilbud, mens i andre tilfeller reiser studentene på vel etablerte utvekslingsordninger mellom to samarbeidende institusjoner, gjerne i større grupper. Mellom disse ytterpunktene finner vi studenter som reiser til institusjoner de har en løpende utvekslingsavtale med, men uten at utvekslingen er spesielt organisert utover dette, eller at det nødvendigvis er samarbeid mellom fagmiljøene involvert.

Det er et mål i norsk kunnskapspolitikk å knytte utveksling til institusjonenes øvrige faglige samarbeid. Dette kan styrke kvalitetssikring og faglig relevans i studietilbudene. På den annen side kan en mer individuelt drevet og nysgjerrighetsbasert utveksling i større grad bidra til internasjonal kompetanse og utvidelser av nettverk. Respondentene fikk to spørsmål om hvor de mobile studentene deres reiser.

Figur 8: Reiser utvekslingsstudentene til institusjoner/studietilbud som er anbefalt gjennom studieprogrammet?

I overkant av halvparten, 57 prosent, oppgir at de mobile studentene i stor eller svært stor grad reiser til institusjoner som er anbefalt gjennom studieprogrammet. Kommentarer fra respondentene viser hvor ulikt forskjellige fagmiljøer opptrer når det gjelder måten de presenterer mobilitetsmuligheter på:

Det er stor geografisk spredning på hvor våre studenter reiser. Vi har ingen spesielle anbefalinger, men er behjelpelige med å planlegge utenlandsopphold på et stort antall forskjellige institusjoner.

Studentene reiser til institusjoner som universitetet har avtale med, men ser i liten grad på hvilke institusjoner som er anbefalt for programmet.

Studentene har i stor grad egne ønsker for hvor de vil dra på utveksling, og de fleste ønsker ikke å dra til de stedene som er anbefalt gjennom studieprogrammet.

Vi har hatt lite anbefalinger, og studenter har stort sett valgt ut fra egne initiativ.

Vi foretrekker å sende studentene til institusjoner som vi har et etablert samarbeid med. For eksempel har vi sendt et par studenter til NN universitet, hvor de har tatt sin hovedoppgave.

Vi tillater ikke at studenter reiser til andre institusjoner/studietilbud enn dem vi har på programmet

De fleste reiser gjennom en avtale, men ikke nødvendigvis gjennom en avtale som er inngått på institutt-nivå.

Vi har arbeidet for å få til gode steder for utveksling, og studentene viser stadig større interesse for å reise ut.

Det å sende studenter til institusjoner som fagmiljøet kjenner og har en god relasjon til, fremstår som en viktig suksessfaktor i arbeidet med utveksling. Av respondenter som vurderer læringsutbyttet som stort eller svært stort, oppgir 74 prosent at studentene reiser til institusjoner anbefalt gjennom studieprogrammet. Av respondentene som er tvilende eller negative til læringsutbyttet sier 44

prosent at de mobile studentene reiser til anbefalte institusjoner. Svarene tilsier at relasjonen eller mangel på relasjon mellom sender- og mottakerinstitusjon og hjemmeinstitusjonens grad av kontroll med studentenes mobilitetsmønstre har stor betydning for både omfang og kvalitet i utveksling. Respondenter som svarer at dette preger utvekslingen fra deres studieprogram har gjennomgående høyere mobilitet, de har en mer positiv holdning til utveksling, og de er gjennomgående mer positive til utvekslingens betydning for læringsutbyttet.

Mange respondenter trakk frem betydningen av gode relasjoner mellom fagmiljøene i svar på åpne spørsmål om de viktigste faktorene for å lykkes med utveksling:

Fagansatte bør kjenne institusjonene studenten drar til

Lærere med gode relasjoner til institusjonene de reiser til

God kontakt mellom institusjoner og fagmiljøer er viktig for at studentene skal kunne få faglig relevante studietilbud som gjør utveksling attraktivt:

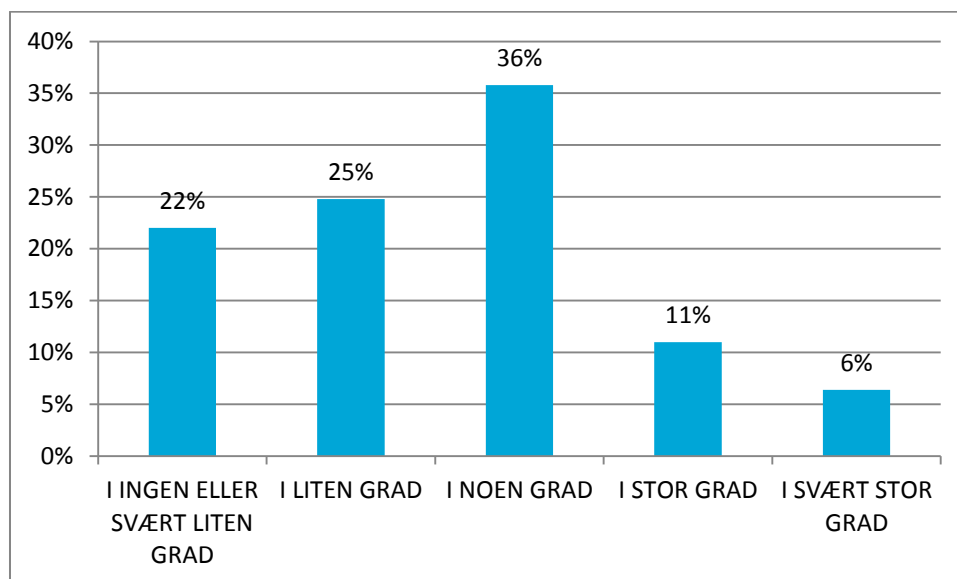
Det viktigste er at det sitter kompetente fagfolk som kan hjelpe studentene med å finne relevante tilbud.

Mange fremhever også hvor viktig de administrative ressursene er, og ikke minst samspillet mellom de faglige og administrasjonen. Respondenten under samler alle momentene nevnt ovenfor:

Et motiverende fagmiljø med internasjonale kontakter er nødvendig. En stabil og velfungerende administrasjon som kan ivareta alle oppgaver av ikke-faglig karakter. Og at studenter som allerede har vært ute forteller om sine erfaringer.

At fagmiljøet hjemme har forskningssamarbeid med mottaksinstitusjonen i utlandet, fremstår i svarene som en mindre vesentlig faktor. Kun 17 prosent av respondentene svarte at studentene i stor eller svært stor grad reiser til slike institusjoner.

Figur 9: Reiser utvekslingsstudentene til institusjoner der ditt fagmiljø har forskningssamarbeid eller annet faglig samarbeid med relevans for studieprogrammet?

Hvordan tilrettelegger studieprogrammene for utveksling?

Etter kvalitetsreformen har institusjonene hatt krav på seg om å legge til rette for at studenter som ønsker det, kan få et utvekslingsopphold som en del av utdanningen de tar hjemme. Gjennom undersøkelsen har vi søkt mer informasjon om hvordan dette gjøres ved de ulike studieprogrammene. Det ser ut til at de forskjellene vi har sett i holdning til utvekslingens verdi og rolle, også kommer til uttrykk i det mer praktiske arbeidet med å tilrettelegge for utveksling. Mens noen later til å være tilfreds med å fastslå at det finnes muligheter for studentene som ønsker det, gir andre uttrykk for at de er opptatt av mer aktivt å tilrettelegge for utveksling med mål om at flere skal reise ut på slike opphold.

Respondenter fra studieprogrammer som har relativt mye mobilitet viser gjennomgående til en mer aktiv tilrettelegging. Ovenfor omtalte vi betydning av avtaler forankret i studieprogrammets fagmiljø med relevans for studieprogrammet ved hjemmeinstitusjonen. Flere fremhever betydningen av informasjon og inspirasjon til studentene, at dette er noe de møter tidlig og som gjentas systematisk i løpet av studietiden.

Studentane blir gjort merksame på høva for utveksling allereie i rekrutteringa til studieprogrammet, vidare vert dei oppmoda frå dag ein av første studieår til å vurdere å reisa på utveksling når dei kjem på femte og siste studieår. Det vert halde informasjons- og inspirasjonsmøte kvart semester, sjølv om studentane nok ikkje deltek på meir enn eitt eller to slike møte før dei reiser ut. På kvart einaste av desse møta oppmodar dekanen studentane til å reisa ut. Det ligg og ei oppmoding frå dekanen på nettsidene til fakultetet.

Svaret over er fra et integrert masterprogram. Mobilitetsstatistikken viser at slike program gjennomgående har langt høyere mobilitet enn to-syklus-programmer (bachelor+master). Svaret reflekterer den fordelene slike program har ved at de har hånd om studentene fra første til siste dag i studieløpet.

Videre ser det ut til at godt samarbeid mellom den faglige og administrative staben kjennetegner studieprogrammer med høy mobilitet.

Fakultetet har en meget flink studieadministrasjon som følger tett opp på det administrative arbeidet som følger med studenter som reiser på utveksling.

Vi reiser og besøker våre samarbeidsinstitusjoner for å legge godt til rette for studentene. Vi anbefaler studentene å reise til institusjoner som også tilbyr praksis. Vi har studieveiledere på universitetet som har internasjonalisering som avgrenset arbeidsområde og som veileder studentene. Vi har møte med studentene før avreise og etter oppholdet.

Å legge til rette for mobilitet handler også om organisering av studieprogrammene. En rekke studieprogrammer viser til at et eget semester i studieløpet er særlig tilrettelagt for utveksling, gjerne gjensidig. Noen gjør dette til et internasjonalt semester der det undervises på engelsk med tanke på at man også skal kunne motta utenlandske studenter.

5. semester i bachelor-programmet består kun av valgfag. Vi har dermed god mulighet til å innpasse fag tatt ved andre institusjoner eller utenlands her, så lenge vi kan forsvare fagene innenfor "faglig fordypning i dybden eller bredden" (rammeplanen for ingeniørutdanning). På samme måte undervises de fagene vi selv tilbyr i dette semesteret på engelsk dersom det kommer utvekslingsstudenter til oss fra ikke-skandinaviske land.

Vi har opprettet et engelsk semester i 4.året og anbefaler våre medisinstudenter å reise på utveksling da slik at vi kan ta i mot utenlandske studenter inn til oss.

Svaret under fra Høgskolen i Volda, som skiller seg tydelig ut med høy utveksling, sammenfatter mange av de faktorene studieprogrammene med relativt mye utveksling viser til:

Aktiv tilrettelegging gjennom faglig samarbeid og oppfølging (særlig praksisstudier), besøk ved samarbeidsinstitusjonen for faglig vurdering av innhold (vurdere innpassing), aktiv informasjon, sterk institusjonell profilering av internasjonalisering.

Respondenter som oppgir å ha lite eller ingen utveksling uttrykker gjennomgående et lavere aktivitets- og ambisjonsnivå, samtidig som flere av disse også viser til semestre som er åpne for mobilitet.

Alle studieprogram har særlige semestre som egner seg for utveksling.

5. semester er valgfag og tilrettelagt for utveksling.

Studentene kan reise ut inntil 2 semestre

Flere respondenter som oppgir å ha svært lav eller ingen utveksling og som heller ikke oppgir ambisjoner om utveksling, viser til at de har et semester der utveksling er mulig, men i liten grad til tiltak utover dette. De oppfyller på den måten det vi kan kalle minimumskravene fra Kvalitetsreformen om at det skal finnes et tilbud til interesserte studenter, men har ikke nødvendigvis noen strategi for en mer omfattende utveksling. Dersom en slik tilrettelegging ikke ledsages av et aktivt arbeid med gode, relevante og målrettede avtaler, planmessig informasjons- og stimuleringsarbeid overfor studentene og et godt samarbeid mellom faglige og administrative instanser, vil utvekslingen forbli en aktivitet for spesielt interesserte studenter.

Andre respondenter gir uttrykk for at det ikke gjøres noe for å åpne for mobilitet, som i disse svarene på spørsmålet om hvilke tiltak som gjøres for å legge til rette for utveksling fra studieprogrammet:

Ingen, så vidt jeg vet...

Ingen spesielle tiltak

Med tanke på antallet respondenter skal vi være varsomme med å trekke konklusjoner utover de enkelte studieprogrammene. Vi vil likevel antyde en sammenheng mellom svarene og noen av de mønstrene vi ser i mobilitetsstatistikken. Av de nye universitetene skiller Universitetet i Agder seg ut med høyere mobilitet. Forskjellen mellom Universitetet i Agder og for eksempel Universitetet i Stavanger er betydelig¹¹ også innenfor samme fagområde og type studieprogram. Det virker derfor ikke tilfeldig når respondenter fra Universitetet i Agder gjennomgående gir uttrykk for en mer aktiv og målrettet tilretteleggelse for utveksling gjennom sine studieprogram.

Vi finner imidlertid også eksempler på studieprogrammer med lav mobilitet som oppgir en mer aktiv tilretteleggelse for utveksling i form av informasjonsarbeid, utvekslingsavtaler og organisering av semestre.

Å skape en kultur for utveksling

Mange av respondentene er opptatt av at utveksling handler om mer enn bare praktisk tilrettelegging på de ulike måtene vi har omtalt over. Utveksling kan ses i sammenheng med det vi

¹¹ SIU-rapport 02/2016.

kan kalle en «internasjonal kultur» der det å ta et studieopphold i utlandet inngår som et naturlig element i studieløpet. Følgende er utvalgte svar på spørsmålet om hva som skal til for å styrke utveksling i både innhold og omfang:

At det snakkes om internasjonalisering, legge opp til en forventning om at studenten skal dra ut.

Det bør etterstrebes "utvekslingskultur" blant studentene, at det gjøres som en naturlig del av studiet. Programmet kan stimulere til det ved å bedre synliggjøre fordelene ved å dra på utveksling.

At lærere snakker om sine internasjonale kontakter/miljøer

Slik SIU har gjort etter tidligere undersøkelser legger også respondenter her vekt på den rolle studentene selv kan spille:

Jeg tror det viktigste har vært fornøyde studenter som kommer hjem igjen, og at andre får lyst til å prøve noe annerledes.

Den internasjonale kulturen kan også handle om innretningen av selve studietilbudet:

Studiet har pr i dag lite internasjonal fokusering. Ved mer internasjonal fokusering antas at flere hadde ønsket utveksling.

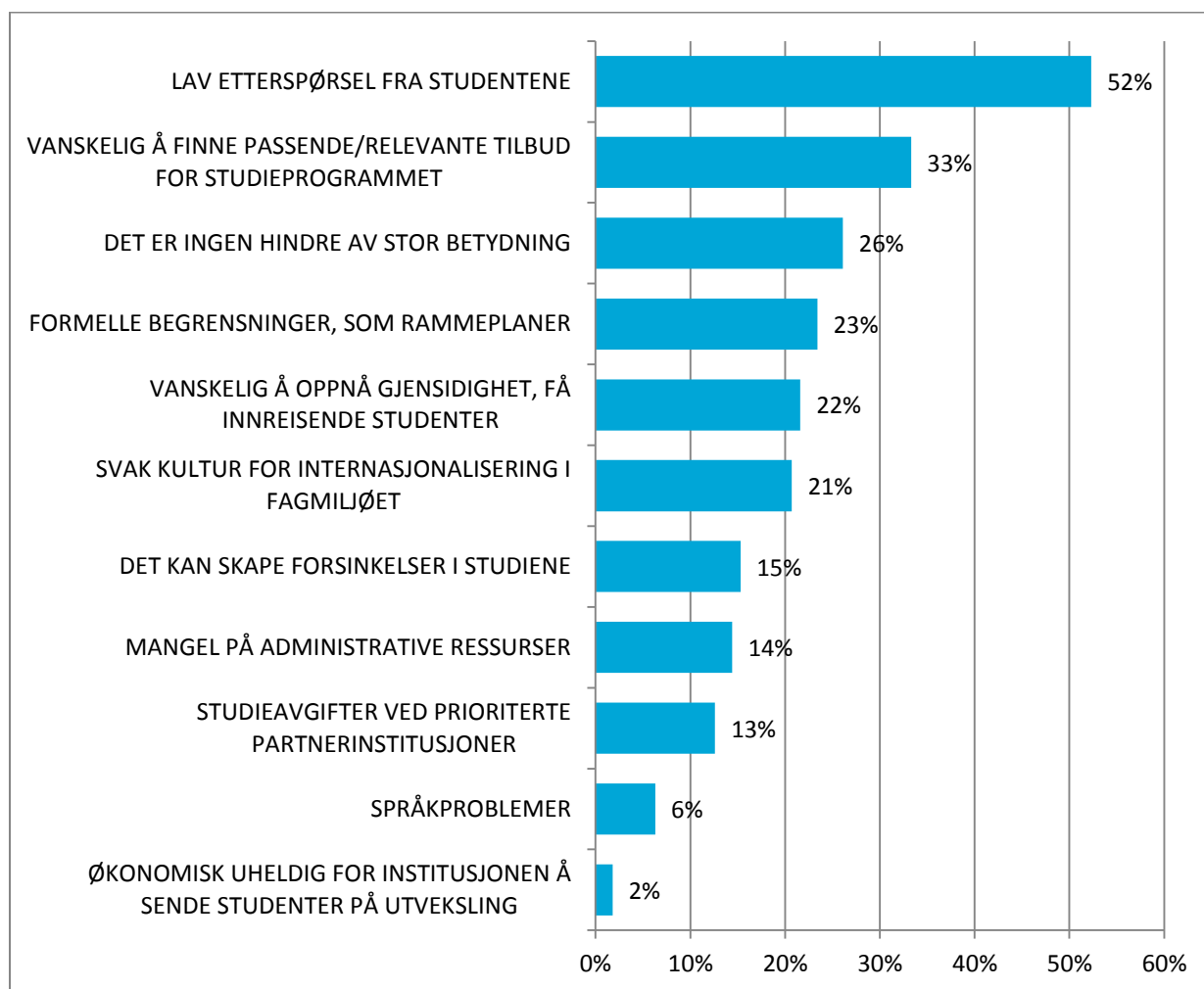
Hva hindrer utveksling?

Ovenfor har vi med utgangspunkt i svarene på spørreundersøkelsen pekt på faktorer vi mener fremmer mobilitet, og faktorer som virker hemmende. Når vi i undersøkelsen spurte de ansvarlige for studieprogrammene hva de selv oppfatter som de viktigste hindrene for økt utveksling, peker de først og fremst på studentene og deres manglende interesse for utveksling. Mer enn halvparten av respondentene valgte «lav etterspørsel fra studentene» som ett av tre alternativer. Andre hyppig valgte svaralternativer var «vanskelig å finne passende/relevante studietilbud», «formelle begrensninger som rammeplaner», «vanskelig å oppnå gjensidig mobilitet» og «svak kultur for internasjonalisering i fagmiljøet».

Nesten ingen av respondentene (2 prosent) valgte å peke på uheldige økonomiske konsekvenser for institusjonen, og heller ikke «mangel på administrative ressurser» var blant de hyppigst valgte alternativene (14 prosent).

Det tredje hyppigst valgte alternativet var «det er ingen hindre av stor betydning». Hver fjerde respondent har dermed svart at verken de foreslåtte svaralternativene eller andre forhold utgjør hindre av stor betydning for utvekslingen.

Figur 10: Hva er de viktigste hindrene for større studentutveksling fra studieprogrammet?

Studentenes etterspørsel er imidlertid ikke noen fast størrelse, men kan påvirkes gjennom de formene for aktiv tilretteleggelse vi har omtalt ovenfor. De store forskjellene vi ser i utveksling mellom likeartede studietilbud ved forskjellige institusjoner, kan ikke primært forklares med studentenes holdninger og preferanser. Svarene på denne undersøkelsen støtter opp om dette synet. Blant respondenter som oppgir at de i stor eller svært stor grad oppfordrer studenter til å reise på utveksling, er det langt færre (36 prosent) som peker på lav etterspørsel blant studentene enn blant respondentene som svarer at de i noen, liten eller ingen grad oppfordrer studentene til utveksling (61 prosent). Det vanligste svaralternativet blant respondenter som oppgir å oppfordre sterkest til utveksling, var «det er ingen hindre av stor betydning». Bare 17 prosent av respondentene som i mindre grad oppfordrer til mobilitet, valgte det samme svaralternativet.

Det nest hyppigst valgte svaralternativet blant alle respondenter var «vanskelig å finne passende/relevante studietilbud». En tredel av respondentene valgte dette. Her er det store forskjeller mellom ulike studietyper og fagområder. Det er særlig de rammeplanstyrte, kortere profesjonsutdanningene som oppgir at det er vanskelig å finne tilsvarende studietilbud. Innenfor lærerutdanningen valgte 72 prosent dette svaralternativet. Innenfor ingeniørutdanningen var tendensen den samme. Vanskene med å finne passende studietilbud må ses i sammenheng med

føringer og krav i rammeplanene, og respondenter fra de kortere profesjonsutdanningene pekte også i stor grad på begrensningene rammeplanene medfører:

Det er mange som er opptatt av internasjonalisering, men det er nåværende programplanen på Bioingeniør utdanningen som gjør det nesten umulig å få til utveksling på 3 måneder. Dessuten er BIOingeniørutdanningen en 3-årig rammeplanstyrt utdanning. Det vil si at det er vi er veldig bundet i hva som skal undervises. Det er få muligheter til å bytte ut emner. Utdanningen leder fram til en Autorisasjon. Vi må gi utdanning som er i hht dette.

Omvendt valgte bare 5 prosent av respondentene fra samfunnsfagene samme svaralternativ, mens 61 prosent av dem pekte på lav etterspørsel blant studentene. Innenfor økonomisk-administrative fag pekte hele 70 prosent på studentens manglende interesse, mens 61 prosent gjorde det samme innen samfunnsfag og jus.

I spørsmålet om hva som hindrer utveksling valgte 14 prosent av respondentene «mangel på administrative ressurser» som ett av de tre viktigste hindrene. Det er fremfor alt studieprogrammer med relativt høy mobilitet og som ser ut til å være aktive med å tilrettelegge for utveksling, som vektlegger dette aspektet. Det er særlig disse som erfarer hvor viktig det er med administrative ressurser for å lykkes med utveksling. Miljøer med en mer passiv holdning, som primært overlater arenaen til studentenes eget initiativ, er mindre tilbøyelige til å vektlegge behov på den administrative siden. Tilsvarende vil miljøer som opplever for eksempel en rammeplan som et uoverstigelig hinder, heller ikke på samme måte som de som aktivt oppmuntrer til økt mobilitet, eksponeres for de administrative behovene. Tilstrekkelig administrative ressurser og et godt samspill er viktig og nødvendig, men ved mange studieprogrammer handler lav mobilitet trolig om mer grunnleggende og umiddelbare utfordringer.

En av de grunnleggende utfordringene for mobilitet ved mange studieprogrammer er mangel på kultur for internasjonalisering i fagmiljøene. Tradisjonelt har universitetsfagene hatt en internasjonal orientering. Forskere har i større eller mindre grad vært en del av et internasjonalt fagmiljø, både innenfor disiplinfag og de lange profesjonsutdanningene. I de kortere profesjonsutdanningene ved høyskolene, har dette vært annerledes. Fagene har vært utviklet i en nasjonal ramme rettet mot et spesifikt norsk arbeidsmarked, ofte innen velferdsproduksjon i offentlig sektor. Her har de ansatte ikke på samme måte inngått i internasjonale faglige nettverk eller samarbeid, noe som er en viktig men ikke tilstrekkelig faktor også for internasjonale utdanningstiltak. Denne historiske bakgrunnen reflekteres både i mobilitetsstatistikk og i svarene på spørreundersøkelsen. Blant respondenter fra tradisjonelle høyskolestudier var det langt flere som fremhevet «svak kultur for internasjonalisering i fagmiljøet» som et viktig hinder for mobilitet. I deler av norsk høyere utdanning handler derfor arbeidet for økt utveksling om mer enn å oppmuntre og tilrettelegge for studenter. For noen fagmiljøer handler det også om å styrke den internasjonale orienteringen i miljøet som sådan.

Referanser

Beerkens, Maarja, Manuel Souto-Otero, Hans de Wit and Jeroen Huisman (2016). «Similar Students and Different Countries? An Analysis of the Barriers and Drivers for Erasmus Participation in Seven Countries». *Journal of Studies in International Education* May 2016 20: 184-204.

Centre for International Mobility (CIMO), Swedish Council for Higher Education and The Norwegian Centre for International Cooperation in Education (SIU), 2013. *Living and Learning – Exchange Studies Abroad. A study of motives, barriers and experiences of Finnish, Norwegian and Swedish students.*

King, R., A. Findlay, and J. Ahrens (2010). *International Student Mobility Literature Review*. Bristol, UK: HEFCE.

NIFU-arbeidsnotat 2016:10. Utdanningsledelse. En analyse av ledere for studieprogrammer i høyere utdanning.

NIFU-rapport 2016:2. Kvalitet og samspill i universitets- og høgskolesektoren.

NOKUT 2016. Forslag til ny studietilsynsforskrift. Lastet ned fra:

http://www.nokut.no/Documents/NOKUT/Artikkelbibliotek/Norsk_utdanning/H%C3%B8ringer/Forslag_til_ny_studietilsynsforskrift.pdf. Tilgangsdato: 03.11.2016.

SIU-rapport 02/2016. Studentutveksling fra Norge. En oversikt over institusjoner og fagområder.

Vedlegg - spørreskjema

På de følgende sidene finnes spørreskjemaet som ble sendt ut i elektronisk form.

Utteksling gjennom studieprogrammer

Senter for internasjonalisering av utdanning (SIU) ønsker med denne undersøkelsen å øke kunnskapen om hvordan ulike studieprogrammer arbeider med å sende studenter på utveksling.

Undersøkelsen gjelder studieprogrammet som var oppført i e-posten du har mottatt, og du bes svare med utgangspunkt i det programmet.

Ved publisering av resultater fra undersøkelsen vil alle svar anonymiseres.

Undersøkelsen inneholder både åpne spørsmål og spørsmål med gitte svaralternativer supplert med åpne kommentarfelter som brukes etter behov.

1) 1. Hva er navnet på studieprogrammet?

Her ber vi om institusjonstilhørighet etter sammenslåingene 1.1.2016.

2) 2. Ved hvilken institusjon gis dette studieprogrammet?

Velg alternativ

For respondenter ved institusjoner som ble berørt av strukturendringene fra 1.1.2016:

3) 3. Ved hvilken institusjon ble studieprogrammet eventuelt gitt før sammenslåingen 1.1.2016?

Velg alternativ

Her brukes norsk standard for utdanningsgruppering (NUS 2000). For mer informasjon, se:

http://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/nos_c617/nos_c617.pdf

4) 4. Hvilken faggruppe tilhører studieprogrammet?

- ☐ Humanistiske og estetiske fag
- ☐ Lærerutdanninger og utdanninger i pedagogikk
- ☐ Samfunnsfag og juridiske fag
- ☐ Økonomiske og administrative fag
- ☐ Naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag
- ☐ Helse-, sosial- og idrettsfag
- ☐ Primærnæringsfag
- ☐ Samferdsels- og sikkerhetsfag og andre servicefag
- ☐ Annet

5) 5. Velg nivå for studieprogrammet

- ☐ Bachelor 3-årig
- ☐ Bachelor 4-årig
- ☐ Lavere nivå, annet
- ☐ Master 2-årig
- ☐ Master erfaringsbasert
- ☐ Master 5-årig, integrert
- ☐ Profesjonsstudium, minst 5 år
- ☐ Høyere nivå, annet

Her ønsker vi at du på bakgrunn av kjennskap til studieprogrammet skal anslå hvor mange som reiser på utveksling. Formålet med spørsmålet er ikke å kartlegge det nøyaktige omfanget av mobilitet, men å få et utgangspunkt for en vurdering av utvekslingen i studieprogrammet.

6) 6. Hvor stor andel av studentene reiser på utvekslingsopphold (minst 3 mnd.) i løpet av studieprogrammet?

- ☐ Ingen eller svært få
- ☐ Inntil én av ti
- ☐ Inntil to av ti
- ☐ Inntil tre av ti
- ☐ Inntil fire av ti
- ☐ Inntil halvparten
- ☐ Flere enn halvparten
- ☐ Vet ikke

7) 7. Kommentarfelt for spørsmål 6

8) 8. Hvor stor andel av studentene har utenlandsopphold av kortere varighet enn 3 mnd. i løpet av studieprogrammet?

- ☐ Ingen eller svært få
- ☐ Inntil én av ti
- ☐ Inntil to av ti
- ☐ Inntil tre av ti
- ☐ Inntil fire av ti
- ☐ Inntil halvparten
- ☐ Flere enn halvparten
- ☐ Vet ikke

9) 9. Kommentarfelt for spørsmål 8

10) 10. Er dere tilfreds med antall studenter som reiser på utvekslingsopphold gjennom deres studieprogram?

- ☐ I ingen eller svært liten grad
- ☐ I liten grad
- ☐ I noen grad
- ☐ I stor grad
- ☐ I svært stor grad

11) 11. Kommentarfelt for spørsmål 10

12) 12. I hvilken grad oppfordres studentene til å reise på utveksling gjennom deres studieprogram?

- ☐ I ingen eller svært liten grad
- ☐ I liten grad
- ☐ I noen grad
- ☐ I stor grad
- ☐ I svært stor grad

13) 13. Kommentarfelt for spørsmål 12.

Svar på spørsmålene på denne siden med utgangspunkt i deres erfaringer fra det aktuelle studieprogrammet.

14) 14. Kan delstudier i utlandet styrke studentenes læringsutbytte fra studieprogrammet?

- ☐ I ingen eller svært liten grad
- ☐ I liten grad
- ☐ I noen grad
- ☐ I stor grad
- ☐ I svært stor grad

15) 15. Kommentarfelt for spørsmål 14.

16) 16. Hva er studentenes viktigste utbytte av utvekslingsopphold gjennom dette studieprogrammet? Velg inntil to svar.

- ☐ Økt faglig utvikling
- ☐ Faglig spesialisering som ikke er tilgjengelig ved hjemmeinstitusjon
- ☐ Faglige nettverk internasjonalt
- ☐ Økt motivasjon for videre studier
- ☐ Interkulturell kompetanse
- ☐ Språkkunnskaper
- ☐ Annet

17) 17. Kommentarfelt for spørsmål 16.

18) 18. Kan delstudier i utlandet svekke studentenes læringsutbytte?

- ☐ I ingen eller svært liten grad
- ☐ I liten grad
- ☐ I noen grad
- ☐ I stor grad
- ☐ I svært stor grad

19) 19. Kommentarfelt for spørsmål 18

20) 20. Reiser utvekslingsstudentene til institusjoner/studietilbud som er anbefalt gjennom studieprogrammet?

- ☐ I ingen eller svært liten grad
- ☐ I liten grad
- ☐ I noen grad
- ☐ I stor grad
- ☐ I svært stor grad

21) 21. Kommentarfelt for spørsmål 20

22) 22. Reiser utvekslingsstudentene til institusjoner der ditt fagmiljø har forskningssamarbeid eller annet faglig samarbeid med relevans for studieprogrammet?

- ☐ I ingen eller svært liten grad
- ☐ I liten grad
- ☐ I noen grad
- ☐ I stor grad
- ☐ I svært stor grad

23) 23. Kommentarfelt for spørsmål 22

24) 24. Opplever du at ledelsen følger opp arbeidet med studentutveksling?

	I ingen eller svært liten grad	I liten grad	I noen grad	I stor grad	I svært stor grad	Vet ikke / ikke relevant
Instituttledelse	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fakultetsledelse	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Den sentrale ledelsen	☐	☐	☐	☐	☐	☐

25) 25. Kommentarfelt for spørsmål 24

26) 26. På hvilke måter legges det til rette for utvekslingsopphold (minimum 3 mnd.) innenfor rammen av studieprogrammet?

27) 27. Hva er de viktigste hindrene for større studentutveksling fra studieprogrammet? Velg inntil tre svar.

- ☐ Lav etterspørsel fra studentene
- ☐ Det kan skape forsinkelser i studiene
- ☐ Vanskelig å oppnå gjensidighet, få innreisende studenter
- ☐ Studieavgifter ved prioriterte partnerinstitusjoner
- ☐ Vanskelig å finne passende/relevante tilbud for studieprogrammet
- ☐ Formelle begrensninger, som rammeplaner
- ☐ Økonomisk uheldig for institusjonen å sende studenter på utveksling
- ☐ Mangel på administrative ressurser
- ☐ Svak kultur for internasjonalisering i fagmiljøet
- ☐ Språkproblemer
- ☐ Det er ingen hindre av stor betydning
- ☐ Annet

28) 28. Kommentarfelt for spørsmål 27

I dette spørsmålet er vi opptatt av nøkkelfaktorene for å oppnå høy studentutveksling gjennom studieprogrammet. Det kan være tiltak ved institusjonen, organisering, rammebetingelser eller andre forhold. Hva har gitt høy utveksling, og hvordan kan den økes der få studenter reiser ut?

29) 29. Hva er de viktigste faktorene for at mange/flere studenter reiser på utveksling gjennom studieprogrammet?

30) 30. Hva er det viktigste for å sikre at utvekslingsopphold gir god kvalitet?

31) SIU ønsker å kontakte noen av respondentene/studieprogrammene for utdypende intervju i oppfølgingen av resultatene fra undersøkelsen. Er det greit for deg å bli kontaktet for dette formålet?

- ☐ Ja ☐ Nei

32) Dersom du svarte "ja" på spørsmålet over, vennligst oppgi

epost-adressen ner.

© Copyright www.questback.com. All Rights Reserved.